

Против евномијана²²² и о богословљу
- прва или уводна

Ова реч је упућена лукавима у речи, и почећу је речима Писма: *ево мене на шебе, горди*²²³ тј. ево ме против учесности твоје, и слуха твога и мисли твоје! Заиста постоје људи којима се, поводом наших речи, оглушује и слух и језик, па, како видимо, чак и руке, те су им веома омилела запиткивања и празна преирирања, завист, свађа и проклињања, празни разговори који ничему добром не воде.²²⁴ Павле, проповедник и спроводник *извршених речи*²²⁵ учитељ и ученик рибара, односи ове речи на све оно што је сувишно и натегнуто у (до)казивању. Добро би било када би они, које ми прозивамо и на које овде мислимо, ма и мало били искусни у стварној побожности и мудрости, с! обзиром на то колико им је језик превртљив и виспрен да искриви смисао благородних и умилних речи. Тада би се, вероватно, мање него сада упуштали у ружна и неумесна умовања, и не би се (о безумном делу и ја се изражавам подругљиво) играли речима као пионима. Пошто су одбацили од себе све

²²² Евномијани нису порицали само једносусност, већ и сличносусност Бога Оца и Бога Сина. Поврх свега они су још учили да Бога можемо савршено познати својим умом. Ова реч је управо против овог последњег евномијанског безумља усмерена.

²²³ Јер 50:31.

²²⁴ Тим 6:4, 20.

²²⁵ Рм 9:28.

путеве побожности они у виду имају само једно: да поставе или да одгонетну било које питање, а потом да одаберу неког театралног борца који је оличење не оних борби које доносе победу по одређеним законима витешке борбе, него оних борби које на себе наме позор неупућених, изнуђавајући њихово одобравање и подршку. Њима је стало до тога да се на сваком тргу чује њихова реч, да на пировима и гозбама једино они имају главну реч макар у питању била сујетна или чамотна полемика, да свако сабрање и прославу претворе у бесмислицу, док за сваку јадиковку проналазе оправдање у још већем злу: у постављању нових питања којима ће у женском терему,²²⁶ том уточишту простодушности, нарушити спокојство и својим речима уништити цвет скромности! Међутим, ако је зло постало неиздрживо и неподносиво, ако је опасност тако велика да се и наше тајанство²²⁷ може претворити у ниско занатство, онда нека ови и овакви доушници покажу бар толико стрпљења, па нека, када отачко срце наше посумња, а чула почну да нам се *колебају*, како говори божанствени Јеремија,²²⁸ без имало срџбе прихвате ове речи које се управо на њих односе и нека се потруде, колико до њих стоји, да задрже свој језик ма и на кратко тј. да обрате пажњу на ово што им казујемо. Нема сумње да ви од тога нећете имати никакве штете. Или ћу говорити ушима оних који слушају, а тада ће моје речи донети плод којим ћете се и ви лично насладити: мада сејач сеје семе у многа срца, плод једино доноси добро и плодотворно срце. Или ћете, пак, отићи од мене смејући ми се и налазећи у мојим речима нови разлог због којег бисте ме још више наружили, а то ће вама лично причинити велико задовољство. Немојте се чудити ако од мене чујете речи које су вам туђе, које вам не пријају или су противне вашем закону, а које ви, углавном, сујетно и надмено (бојим се да кажем: гордо и дрско) имате о себи: ви све знате и у стању сте да све друге томе научите!

²²⁶ Терем = бојарска кућа или горњи део такве куће (прим. прев. на српски).

²²⁷ Хришћанска религија.

²²⁸ Јер 4:19.

Не може свако мудровати о Богу, да - не свако! Тај дар се не стиче охолошћу, нити се дарује онима који га мижу по земљи. Додаћу још и ово: не може се свагда богословствовати, и не пред сваким, нити се богословље може свакога дотаћи; увек треба имати меру: када, пред ким и колико. Не може свако богословствовати. Људи који желе то, обавезно морају преиспитати себе, а свој живот морају проводити у тиховању како би се потпуно очистили - и душу, и тело своје. Нечисти-ма није безопасно да се дотичу онога што је чисто, као што и слабом човеку штети директно гледање у светлост сунца. Када је богословље могућно? Када се ослободимо спољашње учмалости²²⁹ и метежа, када сила²³⁰ која у нама влада буде слободна од неприличних и блудних мисли тј. непомешана са њима, слично лепоти помешаној са рђавим плодовима или миомири-су сједињеном са смрадом. Нема сумње да човек треба да буде чист и очишћен тј. *испражњен*, како би могао разумети Бога, а тек када *настане време онда расуђивати о правом богословљу.*^m Пред ким је, дакле, могуће богословствовати? - Пред сваким ко се богословљем пажљиво занима; овде не подразумевамо оне који паралелно са свим осталим занимањима овога света успеју још и богословљем да се баве: нпр. после коњских трка, после позоришних игара и различитих других забава, после пировања и угађања стомаку; такве људе забавља, јер њима то и приличи, да се споре или полемишу у вези са питањима на основу којих ће себе представити као истанчане говорнике. О чему треба богословствовати, и у којој мери? - О ономе што нам је доступно, али само у тој мери у којој наши слушаоци могу да нас прате и схвате. Као што сувише високи тонови или прегласни звуци оштећују наш слух, или, ако ће вам бити прикладније, као што прекомерни терет није за слабашинога човека, нити преобилна киша за плодну земљу, тако исто и слушаоци постају немоћни уколико их оптеретимо или угушимо бременом неподносивог учења.

²²⁹ Робовања телесним стихијама.

²³⁰ Ум.

²³¹ Пс 47:10; 76:2.

Немојте помислити да овим желим да кажем како о Богу не треба свагда размишљати (нека нас не окривљују у овом злу људи који су спремни на све!). Спомен о Богу нама је неопходнији од дисања и, ако тако можемо казати, осим тога, уствари, нама ништа друго и не треба. Ја сам један од оних који прихватају и одобравају речи којима нам се заповеда *да се поучавамо дан и ноћ, увече и ујутру, и током дана, да тужимо и да уздишемо, и да се име Божје благосиља у свако време.*²³² Ако желите придодаћу казаном и оно што је Мојсеј рекао: говори о њима *када седиш у кући својој и када устајеш, и кад идеш путем*²³³ а сваки који исправља друга свога обавезан је да мисли на Бога како би том мишљу и себе лично привео чистоти. Јасно је, дакле, да ја не да забрањујем мисао о Богу, него у том смислу заповедам да се богословствује без престанка; и још: не забрањујем богословље у смислу као да је то, тобоже, непобожно дело, него се противим томе да се богословствује у неприкладно време; не оспоравам учење или предавање, него осуђујем неумереност у томе. Мед, без обзира на његова својства, уколико га прекомерно и незаситиво једемо, обавезно ствара у нама мучнину због које ћемо га повратити. *Постоји време свакој ствари,* како и ја мислим заједно са Соломоном.²³⁴ Прелепа ствар постаје отужна (није више тако прекрасна) ако се налази изван прикладног јој поретка; нпр. цвеће је непримерено у зимском периоду, или мушка одећа на жени, а женска - на мушкарцу, бављење геометријом у време плача, или, пак, сузе на свадби и гозби. Зар ћемо се трудити да у свему осталом сачувамо и уважимо временски поредак, једино ћемо га нарушити тамо где је он најприкладнији и најцелисходнији? Не, браћо и пријатељи (још увек вас све називам браћом, без обзира што се ви не понашате више братски)! Нећемо тако расуђивати, нећемо се удаљавати од циља, нити ћемо се понашати као подивљали или неукротиви коњи који су збацили са себе јахача - разум свој, који су испљунули узду

²³² ср.Пс 1:2; 56:18; 33:2.

²³³ Пон зак 6:7.

²³⁴Проп3:1.

из својих уста - страхопоштовање, већ ћемо на прави начин богословствовати, не иступајући из назначених хришћанских граница; нећемо се селити у Египат, нити ћемо се дати Асирцима у робство; *нећемо запевати песму Господњу у зем/и туђој*²³⁵ тј. на свачије уво: странцу и сроднику, противнику и пријатељу, злонамерном и добронамерном, пошто злонамерник пажљиво мотри на све оно што ми радимо и вреба на запаљивање рђаве искре у нама, а врло често и он лично је потпирује у нама подстичући је својим уздасима ка небу, па лећи тиме све око себе - страшније од вавилонског пламена. Уколико они у својим учењима не пронађу довољно подстицаја, свакако ће га потражити у нашим слабостима. Због свега тога они, као мува на рану, кидишу на наше слабости и погрешке (како другачије да их назовемо).

Нећемо више остајати у незнању о себи самима, нити ћемо уважавати пристojност о томе. Напротив, ако нисмо кадри да искоренимо непријатељство, сагласимо се бар у томе да о тајновитом треба говорити на тајанствен начин, а о светом - на свети начин. Пред онима који имају лицемерно искварен слух, нећемо казивати што не приличи и што они не треба да чују. Не дозволимо да се, у поређењу са нама, достојнији покажу они који се клањају злodusима, који служе срамним баснама и још срамнијим стварима, јер су они спремни и крв своју да пролију не би ли своје учење сачували неоткривеним пред непосвећенима (у њихове тајне). Знајмо да постоји умесност, како у одећи, у храни, у смеху или посетама, тако исто и у речима, али и у ћутању; тим пре што ми, осим других назначења и сила, у Богу поштујемо и Реч Божју.

Омогућимо да и наша такмичења буду по закону. О рођењу Бога, о стварању, о Богу из небића,²³⁶ о деобама и расецањима - због чега уопште и да слушамо све оне који пакосно изврћу све ово? Због чега ми кривцима омогућавамо да буду наше судије? Зашто мач да стављамо у руке својих не-

²³⁵ Пс 138:4.

²³⁶ Аријанци су о Сину Божјем учили да је било када њега није било и да је и Он, стога, такође из небића.

пријатеља? Шта, уосталом, мислиш, на који начин и са којим осећањима прима реч о томе особа која одобрава прелјубе или насиље над децом, која се лагодно препушта страстима и сем телесности ништа узвишеније не може себи да дочара, ко за једну ноћ и један дан начини себи богове - богове који карактеришу најсрамотнија дела? Не схвата ли таква особа све на груб, срамотан и мрзак начин (како је, уосталом, и навикао)? Зар такав неће и твоје богословље учинити поборником својих личних богова и страсти? Ако ми сами наводимо своје богословље на зло, неће ли нам онда много теже бити да своје противнике убедимо да богословствују на наш начин? Будемо ли ми узрочници зла,²³⁷ како ћемо очекивати да се они не ухвате за оно што ми уистину творимо? То су, ето, последице наших међусобних сукобљавања! Таква је корист од прекомерне бригае за реч, осим колико је угодно Речи (Божјој), и од поистовећивања са судбом оних који затиру свој дом, или злостављају децу своју, или своје родитеље прогоне из куће, сматрајући их странцима!

Пошто смо од наше речи одвојили све неприлично и туђе, а многобројни легион смо једнодушно, са крдом свиња, послали у бездан, посветимо се сада себи лично (што уједно представља други предмет наше поуке) и као вајар, извајајмо богослова у свој лепоти његовој. Размислимо најпре шта значи ревност у речи и која је област језика нашег? Требају ли нам нове невоље? Или незајажљивост? Због чега смо везали руке своје, а наоружали језик? Не хвалимо ни странољубије, ни братољубије, ни супружанску љубав, ни девственост; не дивимо се нахрањивању убогих, нити појању псалама, ни свеноћном бдењу, нити сузама; не узносимо се Богу молитвом својом, не изнуравамо тело постом, не подчињавамо лошије бољем (како, уствари, приличи трезвеном расуђивању) тј. материју духу; не преображавамо живот свој (на боље) иако мислимо на смрт; без обзира што размишљамо о вишњој красоти, не уздржавамо се од страсти; не кротимо у себи јарост која нас

²³⁷ Рм 1:30.

чини надменима, нити спутавамо гордост која нас, уствари, унижава; не контролишемо ни неразумну жалост, нити необуздано сладострашће; не спутавамо ни блудни смех, нити пожудни поглед, ни прислушкивање, нити неумерену причљивост, ни лакоме или превртљиве мисли, нити било шта друго што ће против нас, а очигледно је у нама, пронаћи лукави злобник који, како каже Писмо, смрт кроз прозоре уводи²³⁸ - тј. кроз прозоре наших чула. У нама је, дакле, све супротно. Као што цареви, после извојеване победе, дарују помиловање свим противницима својим, тако ми омогућавамо слободу страстима у другим људима уколико нам они повлађују и дрско, или безбожно, нападају Бога; за рђаво, ми дајемо лошу награду, а за нечастивост - својеглавост.

Али, *ја ћу те питати* сада (Питалац и човек пророк), а ти ми одговарај, каже Јову Господ *из вихора, кроз буру и облаке*.²³⁹ Шта мислиш: да ли Бог има један стан (обитељ) или више? Сагласићеш се са мном, без сумње, да их је много, а не само један! Треба ли сви они да су пуни? - Или, један ће бити пун, а други не - остаће празни и припремљени су залудно? Наравно, сви су пуни, пошто у Богу ништа не бива залудно и ненадано. Али, можеш ли ми објаснити шта ти подразумеваш под таквим стаништима: тамошњи покој и славу припремљене блаженима, или нешто друго? - Не нешто друго, него баш што рекосмо. Пошто смо се у овоме сагласили размотримо још и следеће. Постоји ли још нешто овоме слично, као што ја предпостављам, што би нам пружило таква станишта; или просто нема ничега сличног? - Свакако да постоји нешто. Шта би то могло бити? - Постоје разнородни избори, животни путеви, који нас одводе том или неком другом станишту, сходно мери наше вере, због чега их ми и називамо путевима. - Да ли свим постојећим путевима треба ићи или само појединим? - Ако је могуће нека један пут иде свим (путевима). А ако није, онда колико је могуће, што већим бројем путева. Ако и то није

²³⁸ Јер 9:21.

²³⁹ Јов 38:1-3.

изводиво, онда неколиким путевима. Међутим, ако и то није могуће онда се уважава, како ми се чини, ако неко и само једним путем пође непоколебиво. Схваташ ли ово на исправан начин? Шта ти подразумеваш кад чујеш да је пут само један и да је уз то још и тесан? - Пут један односи се на врлину: зато што је и она једна, мада постоје многи видови њезини. А тесан је управо због трудова, те је за многе неостварив, непроходив, а нарочито за велики број противника и за све оне који се крећу путем порока. Тако и ја мислим. - Но, ако је то тако, зашто онда најбољи међу вама и сви ви, као да наше учење примисте са неком мањкавошћу, остависте све остале путеве и упутисте се журно управо тим једним путем - путем који се вама чини разуман и духован, а ја видим да је то, уствари, пут пустолова и маштарења? Нека вас уразуми Павле који, набројавши дарове, силно укоревач речима: *уесу ли сви апостоли? Јесу ли сви пророци!..*²⁴⁰

Предпоставимо да си ти висок растом, да си вишљи и од највишљих људи, ако хоћеш вишљи си и од облака; рецимо видео си невиђено, чуо си неизрециво, као Илија подигнут си са земље, а као Мојсеј си удостојен богојављенија и постао си неботечник као Павле. Али, због чега настојиш и друге да учиниш светима, провоцираш их у богословљу, удахњујеш у њих ученост и ствараш многе зборнице учених књижевника? Зашто пауковом мрежом хваташ најслабије као да је то неко мудро и знаменито дело? Зашто стршљене побуђујеш против вере? Због чега против нас множиш такмаце, као у древности баснословци - гиганте? Зашто си, колико год је међу мужевима лакомислених и недостојних овога имена, сабрао све као смеће у једну јаму и својом ласкавошћу још си их више уподобио женама, створивши у себи нову радницу и врло лукаво извлачиш себи корист из њиховог безумља?

Негодујеш и против овога? Немаш друго неко занимање? Зар твоме језику треба кочница? Ти не можеш зауставити болест рађања и да се породи речима? Има још много других

²⁴⁰1Кор 12:29.

предмета на које можеш корисно да усмериш болест ову. Порази Питагорину ћутљивост, Орфејева семена и ту, свагда присутну, надмену изреку нових времена: *лично самрекао*! Надјачај и порази Платонове идеје, сеобе и кружно кретање наших душа, нарушену љубав према души и (ни по чему вредном) љубављу према прекрасном телу; порази Епикурову безбожност, његове атоме и богохулство које га толико наслађује; порази Аристотелов скучени Промисао; независност ствари која се састоји у једној искуствености, смртно расуђивање о душама и човечји поглед на узвишенија учења; надјачај надменост Стоика, халапљивост и лакрдијаштво Циника. Порази празнину и пуноту, и сва лупетања о боговима или жртвама, о идолима, о демонима, добротинитељима или злочинцима, порази све што се разглашује о прорицалиштима, о призивању богова и душа умрлих, о сили звезда.

Ако ти ниси кадар да учиниш све ово него речју, као маловажном, и многократним порицањима желиш да се бавиш само својим предметом и у њему да тражиш и налазиш храну своје сластољубљу, ја ћу ти и ту указати на многе путеве. Мудруј о свету или световима, о вештаству, о души, о разумним - добрим и злим природама, о васкрсењу, о суду, о вечној плати, о Христовим страдањима. Дотицати се тога и успети у својим истраживањима није некорисно, али није ни безопасно. О Богу ћемо за сада само мало расуђивати, али у скоро време, вероватно, савршено ћемо расуђивати о Христу, Господу нашем, коме нека буде слава у све векове. А м и н.